

Arkeologisk utredning steg 1 inom militärt övningsområde i Hågesta

Sollefteå socken, Sollefteå kommun, Västernorrlands län

Annabell Fogelberg

RAPPORT – JAMTLI 2025:29
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063 - 15 01 00

© Jamtli 2025

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungkvist

Jamtli medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons-licensen CC BY, undantaget Lantmäteriets kartor samt annat upphovsrättsskyddat material.

Länsstyrelsens diarienummer: 1812-2025

ISSN 1654-2045

Innehåll

Sammanfattning.....	1
Bakgrund	1
Syfte.....	2
Metod och genomförande	2
Nomenklatur.....	2
Områdesbeskrivning.....	3
Topografi och markegenskaper.....	3
Tidigare kända lämningar.....	3
Kulturmiljöbeskrivning	3
Tidigare inventeringar, utredningar och undersökningar	4
Riksintressen	4
Arkiv-, kart- och litteraturstudier.....	4
Utredningens genomförande och resultat.....	6
Lämningar eller områden som kan vara föremål för ytterligare utredning.....	9
Referenser.....	9
Administrativa uppgifter.....	10

Sammanfattning

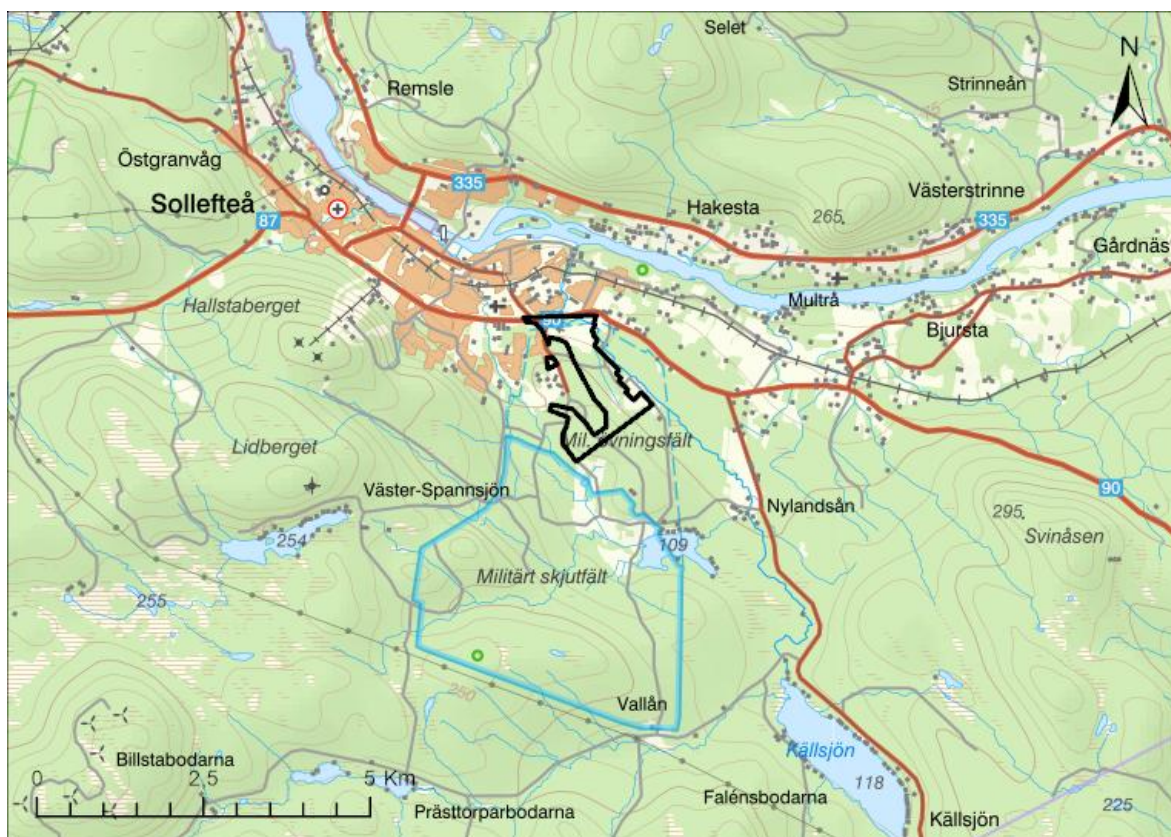
Stiftelse Jamtli har på uppdrag av Länsstyrelsen Västernorrland utfört en arkeologisk utredning steg 1 inom fastighet Hågesta 3:92, Sollefteå kommun. Utredningen genomfördes under två fältdagar av två arkeologer inom ett 1,3 km² stort område. Sedan innan fanns inga registrerade lämningar i området. Inför fältarbetet gjordes en arkiv-, kart- och litteraturstudie som gav många indikationer på oregistrerade lämningar i området.

Vid avslutat fältarbete hade 44 nya lämningar registrerats och en lämning som låg utanför området har utökats för att inkludera fler anläggningar som låg inom årets utredningsområde. Samtliga bedöms som övrig kulturhistorisk lämning eftersom de antas ha med den militära aktiviteten i området att göra eller på annat sätt bedömts som yngre än 1850.

Bakgrund

Fortifikationsverket planerar nybyggnation av regemente och detaljplanearbete pågår. Under 2023 genomförde Västernorrlands museum en arkeologisk utredning i närområdet som resulterade i 48 nyregistrerade lämningar, samtliga bedömda som övriga kulturhistoriska lämningar. Den största andelen av dessa lämningar är militära lämningar som tillkommit sedan platsen började användas som militärt övningsområde på 1860-talet.

Inför exploateringen inom fastighet Hågesta 3:92, Sollefteå kommun, ville Länsstyrelsen Västernorrland genomföra en arkeologisk utredning på platsen och skickade därför förfrågningsunderlag till Jamtli. Jamtlis utredningsplan och kostnadsberäkning godkändes genom beslut från Länsstyrelsen med diarienummer 1812-2025.

Figur 1. Utredningsområdet markerat med svart polygon. Bakgrundskarta: Topografiska webbkartan, Lantmäteriet.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen är att ge en samlad bild av kulturmiljön inom utredningsområdet. Detta görs dels genom att besöka redan kända lämningar för att säkerställa att lägesangivelser och bedömningar stämmer, dels genom att hitta och registrera hittills okända arkeologiska lämningar.

Resultaten från utredningen ska kunna användas vid fortsatt tillståndsprövning och planering samt utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder.

Metod och genomförande

Den arkeologiska utredningen genomfördes i form av en arkeologisk inventering och följer de riktlinjer och den praxis som utarbetats av Riksantikvarieämbetet vad gäller registrering och bedömning av påträffade lämningar. Inventering innebär en systematisk terrängrekognoscering där, förutom rent okulär besiktning, jordsond används för att bedöma t.ex. osäkra härdar och vallar runt gropar.

Vid fältarbetet används GPS kopplad till fältdator med GIS-program. Ingående grunddata utgörs av kulturmiljöregistret, fastighetskarta, ortofoton, hillshadebilder (laserdata) och shapefiler med utredningsområde och tips (se Figur 3 på sida 5). All datainsamling sker digitalt i fält. Efterarbetet består av att registrera lämningar i KMR, både nyfunna lämningar samt tidigare kända lämningar som har reviderats.

Inför fältarbetet gjordes en arkiv- och kartstudie. En sådan görs för att hitta uppgifter som kan leda till konkreta tips på lämningar, men även för att bilda sig en uppfattning om områdets historia och möjligheter. Vid behov har arkiv- och kartstudien kompletterats i registrerings- och rapportarbete. Vilka moment som ingick i arkiv- och kartstudien specificeras under rubrik Arkiv-, kart- och litteraturstudier på sida 4.

Fältarbetet utfördes av arkeologerna Annabell Fogelberg och Anna Engman den 3:e och 4:e juni 2025.

Nomenklatur

Forn- och kulturlämningar delas in i fyra olika kategorier med olika antikvarisk status.

Fornlämning. Rekvisiten för att en lämning ska vara en fornlämning är följande: En fornlämning är en fysisk lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider, som tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Lämningen ska ha *tillkommit* före år 1850. Alla dessa rekvisit måste uppfyllas för att lämningen ska vara en fornlämning. Lämningen ska vara bekräftad i fält och får inte vara en uppgift om en lämning. Fornlämningar är skyddade enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988:850).

Möjlig fornlämning. Lämning som kräver vidare utredning för att kunna bedömas eller avfärdas som fornlämning. Lämningen ska vara bekräftad i fält och får inte vara en uppgift om en lämning.

Övrig kulturhistorisk lämning. Lämningar som har ett kulturhistoriskt värde men som inte uppfyller rekvisiten för fornlämningar och därmed inte skyddas av Kulturmiljölagen (SFS 1988:850). Vanligtvis för att de inte kan antas ha tillkommit före år 1850. Dessa lämningar kan fornminnesförklaras av länsstyrelsen om det finns särskilda skäl med hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Vid en exploatering bör hänsyn tas till de övriga kulturhistoriska lämningarna.

Ingen antikvarisk bedömning. Vanligtvis en lämning som är helt undersökt, borttagen utan villkor eller förstörd. Bedömningen gäller även de lämningar som är registrerade utifrån en uppgift om en lämning och som inte är bekräftade i fält, registreringar som utgår på grund av felregistrering eller är överförda till annan lämning.

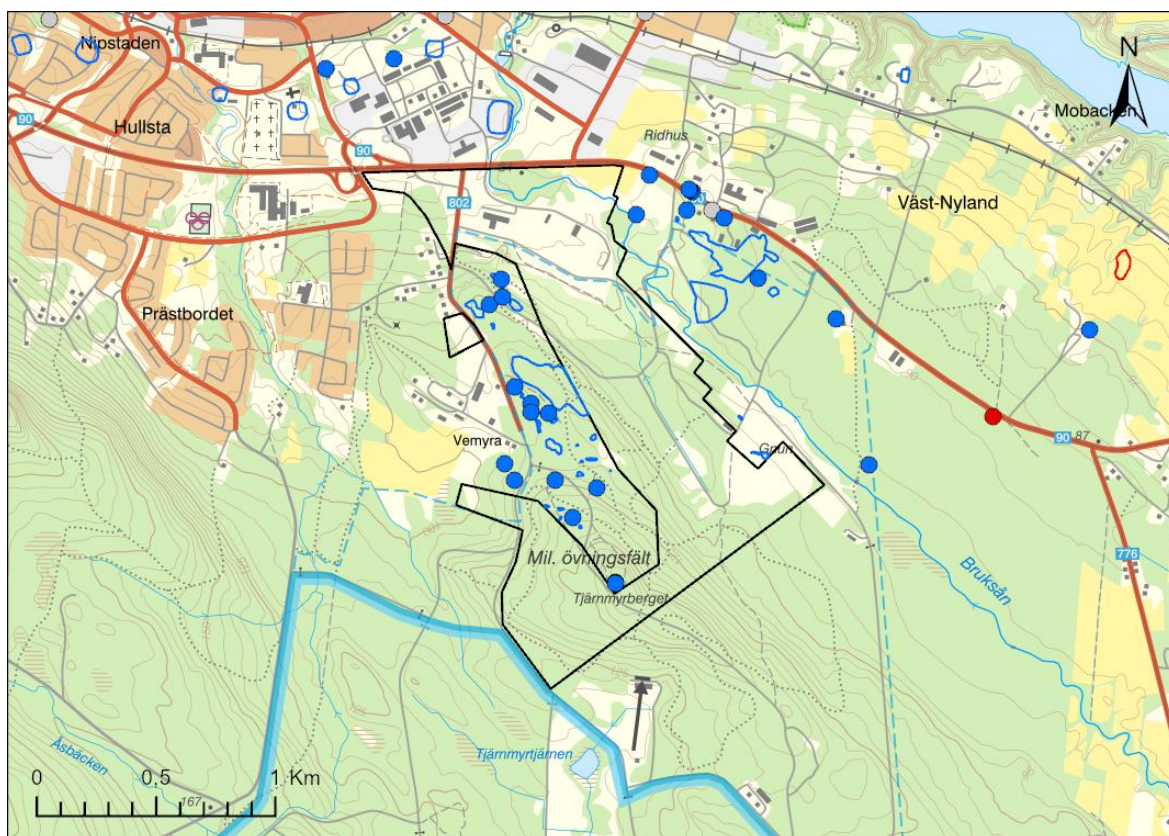
Områdesbeskrivning

Topografi och markegenskaper

Utredningsområdet är ca 1,3 km² stort och består mestadels av skogsmark, men även ängsmark och igenväxande aktivitetssytor. Sydligaste delen av utredningsområdet är en del av Tjärnmyrberget och norr om detta är landskapet rätt så flackt. I nordligaste delen flyter Bruksån. Namnet kommer sig av det gamla bruket (L1935:1528) som låg en knapp kilometer norr om utredningsområdet, vid åns mynning i Ångermanälven.

Tidigare kända lämningar

Inom utredningsområdet fanns inga registrerade lämningar innan utförd utredning. Se vidare nedan för beskrivning av kulturmiljöer i omgivningen.

Figur 2. Kända lämningar i närområdet innan utredning. Inom utredningsområdet fanns inga registrerade lämningar innan utredningen. Röda geometriska former är fornlämningar, blå är övrig kulturhistorisk lämning och möjlig fornlämning, grå är övriga kategorier. Bakgrundskarta: Topografiska webbkartan, Lantmäteriet.

Kulturmiljöbeskrivning

I Sollefteå med omnejd finns registrerade lämningar och fynd från stenålder och in i modern tid vilket visar på kontinuerlig aktivitet i området. Dagens lämningssbild tyder på att närheten till vattnet (Ångermanälven) varit viktig, då det är där den stora koncentrationen av lämningar finns. Ute på skogen ses lämningar i form av fångstgropar och fåbodvallar, typiska för norra Sveriges inlands utmarker.

Strax norr om utredningsområdet ligger Bytomt/gårdstomt L1935:1356 som registrerats utifrån kartbelägg 1693 (Fornsök). Platsen kallas Övergård by och omnämns i de skriftliga källorna första gången 1542 som *Öffarghardh*. Hågesta, som det aktuella utredningsområdet ligger i, omnämns första gången 1535 som *Haffsstadh* och i källor från 1628 skrivs det *Hogestadh* (ISOF 2021).

Utredningsområdet, som delvis ligger på Tjärnmyrberget, har sedan 1860-talet använts av det militära som övningsfält och söder om berget är idag skjutfält (Försvarsmakten 2025; Fortifikationsverket 2025).

Tidigare inventeringar, utredningar och undersökningar

Det aktuella utredningsområdet ingick i Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering 1994 och har inte revideringsinventerats sedan dess. Skogsstyrelsens projekt Skog och Historia bedrevs i området 2004–2006 men inga lämningar påträffades inom det aktuella utredningsområdet.

Områden öster och väster om utredningsområdet har tidigare undersökts vid en steg 1-utredning genomförd av Västernorrlands museum 2023 där 48 lämningar nyregistrerades. Samtliga bedömdes som övriga kulturhistoriska lämningar och merparten tolkas som rester efter den militära aktiviteten på platsen (Lundberg 2024).

Strax norr om utredningsområdet, på andra sidan riksväg 90, utfördes en arkeologisk förundersökning 2019. Förundersökningen syftade till att hitta eventuella gårdslämningar, bl.a. efter gården Övergård som registrerats under lämningsnummer L1935:1356 utifrån karta från 1693. Förundersökningen kunde dock inte hitta några rester av några byggnader. Baserat på det och ny analys av de äldre kartorna tros den äldsta bebyggelsen ha legat något mer mot nordöst (George 2020).

Riksintressen

Inga riksintressen för kulturmiljövården ligger i utredningsområdets direkta närhet (Riksantikvarieämbetet 2024). På norra sidan Ångermanälven, från utredningsområdet sett, är ett riksintresse för rennäringen, 4. Näsåker (Länsstyrelsen 2025).

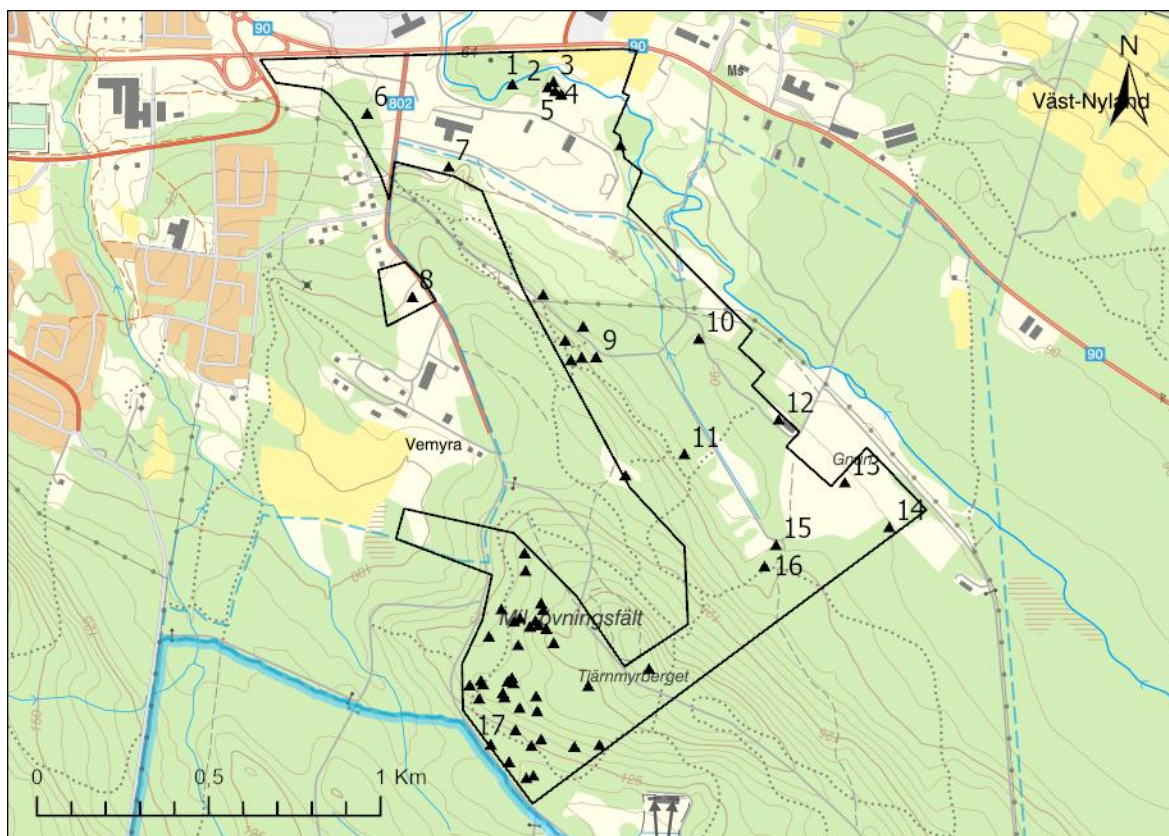
Arkiv-, kart- och litteraturstudier

Inför fältarbetet har en arkiv-, kart- och litteraturstudie genomförts genom att gå igenom följande:

- Lantmäteriets historiska kartor
- Historiska ortofoton
- Hillshade baserad på Lantmäteriets Laserdata Nedladdning, skog
- Skog och historia-registret
- Ortnamnsregistret
- Bygderelevant litteratur

Relevanta historiska kartor har laddats ner och rektifierats i ett GIS-program för att söka efter relevant information i och närmast kring utredningsområdet.

Studien gav 60 tips på lämningar som senare besöktes i fält (se Figur 3 och Tabell 1). Utöver tipsen skapades även en större och djupare förståelse för bygdens och områdets historia.

Figur 3. Tips inför utredning markerade med svarta trianglar, totalt 60 till antalet. Nummer 1–17 är numrerade och listade i tabellen nedan. Bakgrundskarta: Topografiska webbkartan, Lantmäteriet.

Tabell 1. Tips inför utredning. Numren motsvarar numren i kartan ovan. Nummer 18–60 har ej numrerats i kartan.

Nr	Tips	Källa
1	Anläggning i bäcken?	Historiskt ortofoto
2	Husgrund	Historiskt ortofoto
3	Husgrund	Historiskt ortofoto
4	Husgrund	Historiskt ortofoto
5	Husgrund	Historiskt ortofoto
6	Gård	Historiskt ortofoto, 3 synliga hus
7	Husgrund	Ekonomiska kartan
8	Gård	Historiskt ortofoto, 4 synliga hus
9	Husgrund	Ekonomiska kartan
10	Husgrund	Historiskt ortofoto
11	Husgrund	Ekonomiska kartan
12	Gård	Ekonomiska kartan, 2 synliga hus
13	Gård el del av gård	Historiskt ortofoto, 3 synliga hus
14	Husgrund	Historiskt ortofoto
15	Husgrund	Historiskt ortofoto
16	Husgrund	Historiskt ortofoto
17	Husgrund	Historiskt ortofoto
18–60	Anomali, militärt?	Hillshade

Utredningens genomförande och resultat

Den arkeologiska utredningen genomfördes i enlighet med metodbeskrivningen ovan.

Det totala antalet nyregistrerade lämningar är 44. Några anläggningar som låg i kanten av utredningsområdet låg så tätt att de fick ingå i lämning L2023:5450 (område med militära anläggningar, nr 9 i Figur 5 nedan) vars geometri därmed förstörades åt öst. Totalt har 45 lämningar hanterats inom uppdraget (se Figur 5, Tabell 2 och Tabell 3 nedan för redovisning).

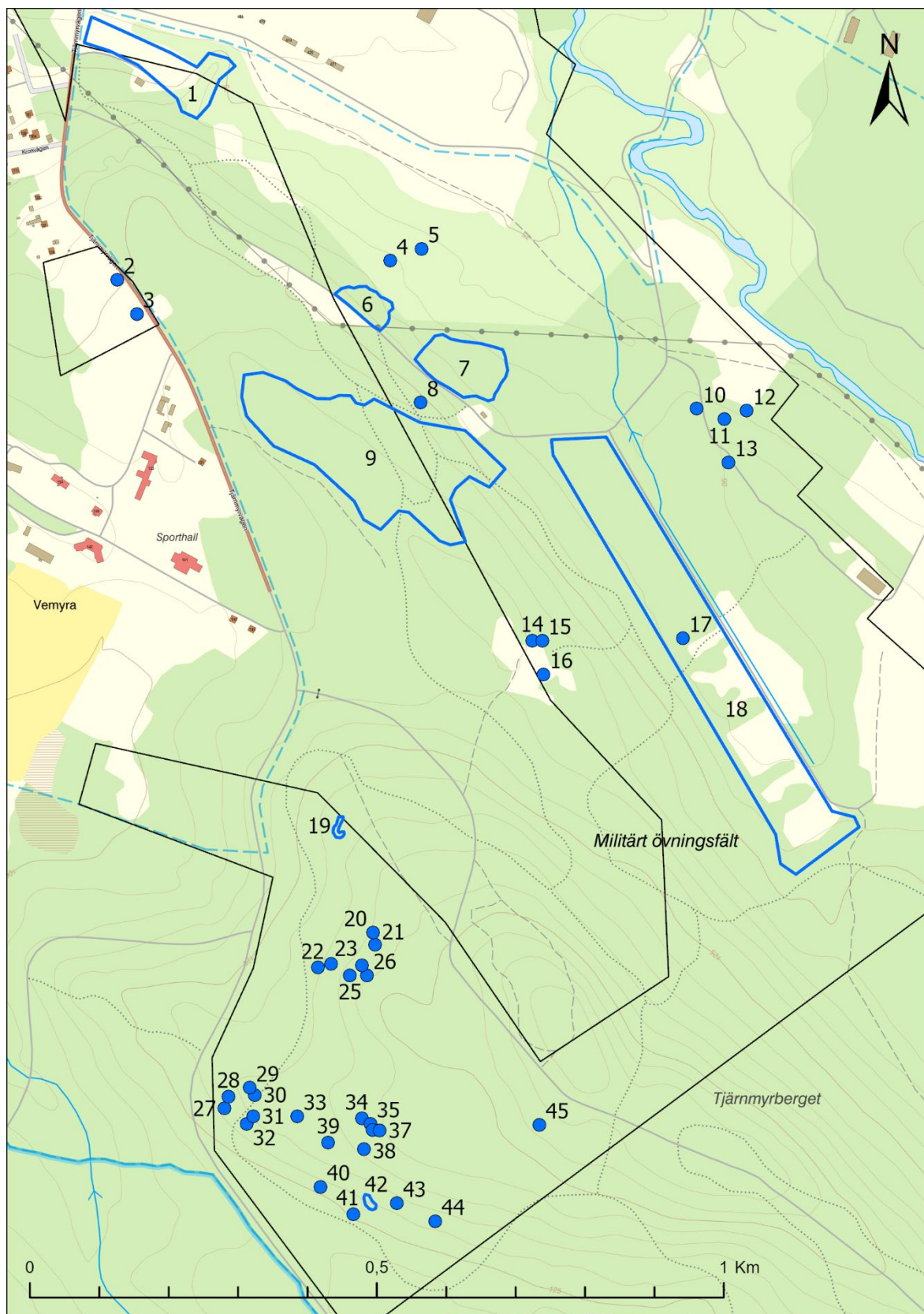
I stort sett alla lämningar tros kunna kopplas till den militära verksamheten som pågått sedan 1860-talet i området. Enstaka lämningar går inte att härleda till någon verksamhet alls, se t.ex. L2025:4950, L2025:5584 och vissa husgrunder, men ingen av dessa har gett ett ålderdomligt intryck och samtliga lämningar har därför fått bedömningen övrig kulturhistorisk lämning.

Figur 4. Ett av ammunitionsförråden inom lämning L2025:5613 (område med militära anläggningar). Foto: Anna Engman.

Tabell 2. Antal registrerade lämningar inom respektive lämningstyp (totalt 45 st).

Lämningstyp	Antal
Brott/täkt	19
Husgrund, historisk tid	6
Militär anläggning övrig	2
Område med militära anläggningar	4
Röjningsröse	1
Skåre/jaktvärn	1
Stridsvärn	10
Övrigt	2

Figur 5. Utredningens resultat i form av 45 lämningar som registrerats i KMR. Geometriernas blå färg visar bedömningsgraden övrig kulturhistorisk lämning. Svart polygon är utredningsområdet. Bakgrundskarta: Topografiska webbkartan, Lantmäteriet.

Tabell 3. Lämningar registrerade i KMR efter avslutad utredning. Numren motsvarar numren i kartan ovan.

Nr	Lämningsnr.	Lämnings typ	Antikvarisk bedömning
1	L2025:4706	Militär anläggning övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
2	L2025:5608	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
3	L2025:5607	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
4	L2025:4944	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
5	L2025:4934	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
6	L2025:5613	Område med militära anläggningar	Övrig kulturhistorisk lämning
7	L2025:5614	Område med militära anläggningar	Övrig kulturhistorisk lämning
8	L2025:4945	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
9	L2023:5450	Område med militära anläggningar	Övrig kulturhistorisk lämning
10	L2025:4946	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
11	L2025:4950	Övrigt	Övrig kulturhistorisk lämning
12	L2025:5335	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
13	L2025:4947	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
14	L2025:5925	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
15	L2025:5926	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
16	L2025:5924	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
17	L2025:5922	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
18	L2025:4705	Militär anläggning övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
19	L2025:4704	Område med militära anläggningar	Övrig kulturhistorisk lämning
20	L2025:5931	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
21	L2025:5930	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
22	L2025:5933	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
23	L2025:5932	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
24	L2025:5928	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
25	L2025:5929	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
26	L2025:5927	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
27	L2025:5605	Skåre/jaktvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
28	L2025:5606	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
29	L2025:5600	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
30	L2025:5599	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
31	L2025:5598	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
32	L2025:5597	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
33	L2025:5585	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
34	L2025:5586	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
35	L2025:5587	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
36	L2025:5588	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
37	L2025:5589	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
38	L2025:5591	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
39	L2025:5593	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
40	L2025:5592	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
41	L2025:5594	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning
42	L2025:5615	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
43	L2025:5595	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
44	L2025:5596	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
45	L2025:5584	Övrigt	Övrig kulturhistorisk lämning

Lämningar eller områden som kan vara föremål för ytterligare utredning

Jamtli har inga förslag på fortsatt utredning eller undersökning inom det aktuella utredningsområdet. Samtliga lämningar antas på ett eller annat sätt ha tillkommit inom den militära verksamheten på platsen som försiggått sedan 1860-talet och därför har alla lämningar fått bedömningen övrig kulturhistorisk lämning.

Referenser

Fortifikationsverket. 2025. *Västernorrlands regemente (I 21) i Sollefteå*.

<https://www.fortifikationsverket.se/tillvaxt-i-forsvaret/byggprojekt/nya-regementsomraden/vasternorrlands-regemente-i-21-i-solleftea> (hämtad 30 oktober 2025).

Försvarsmakten. 2025. *Västernorrlands regementes skjutfält och avlysningar*.

<https://www.forsvarsmakten.se/sv/organisation/vasternorrlands-regemente-i-21/vasternorrlands-regementes-skjutfalt-och-avlysningar/#!/area/tjarnmyrans-skjutfalt-solleftea> (hämtad 30 oktober 2025).

George, Ola. 2020. *Arkeologisk förundersökning av plats för bytomt i Hågesta i Sollefteå*. Fornlämning: Raä 124:1. Fastighet: Hågesta 3:115. Socken: Sollefteå. Kommun: Sollefteå. Landskap: Ångermanland. Rapportnummer 2020:4. Västernorrlands museum.

ISOF. 2021. *Gamla ortnamnsregistret*. <https://gamlaortnamnsregistret.isof.se/ortnamn.html> (hämtad 29 oktober 2025).

Lundberg, Ida. 2024. *Arkeologisk utredning steg 1 inför utbyggnad av ett nytt regemente, Hågesta, Sollefteå kommun*. Rapport 2024:03. Västernorrlands museum.

Länsstyrelsen. 2025. *Beskrivning av områden av riksintresse för rennärningen*. <https://ext-dokument.lansstyrelsen.se/Gemensamt/Geodata/Externa%20dokument/REN/Omr%C3%A5desbeskrivningar%20av%20riksintresse%20f%C3%B6r%20renn%C3%A4ring.pdf> (hämtad 29 oktober 2025).

Riksantikvarieämbetet. 2024. *Riksintressen för kulturmiljövården – Västernorrlands län (Y)*.

https://www.raa.se/app/uploads/2024/02/Vasternorrland-Y_riksintressen.pdf (hämtad 29 oktober 2025).

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	1812-2025
Jamtli diarienummer:	18/2025
Uppdragsnummer Fornreg:	202500454
Undersökningstid:	3–4 juni 2025
Personal:	Annabell Fogelberg och Anna Engman
Utredd yta:	1,3 km ²
Läge:	Fastighet Hågesta 3:92, Sollefteå kommun
Koordinatsystem:	SWEREF99TM
Dokumentationsmaterial:	Allt dokumentationsmaterial är digitalt och förvaras på Jamtli
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs
Berörda Lämningsnummer:	Se Tabell 3 på sida 8

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2025

ISSN 1654-2045

- 2025:1 Mattmars kyrka. Tjärning av spåntak samt tjärning och målning av klockstapel, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:2 Hammerdals kyrka. Restaurering av fönster, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:3 Målning av hållristningarna i Glösa och Gärde. Fornvårdsprojekt, slutrapport 2024
Anna Engman
- 2025:4 Gäddede kyrka. Utvändig restaurering, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:5 Kulturhistorisk inventering av Gamla kyrkogården vid Överluleå kyrka, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:6 Kulturhistorisk inventering av begravningsplatsen Lundagård, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:7 En täppa mellan skog och fjäll. En studie av torpträdgårdar i Norrlands inland
Victoria Bly
- 2025:8 Duveds kyrka. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Henrik Ylikoski
- 2025:9 Tipsgranskning för Kulturmiljöregistret i Sollefteå kommun 2024
Anna Engman
- 2025:10 Eriksberg – Holmselet. Arkeologisk utredning steg 1, inför anläggandet av vindkraftspark
Anna Engman
- 2025:11 Problematiska gårdstomter
Karl-Johan Olofsson
- 2025:12 Kulturhistorisk inventering av Dikanäs kyrkogård, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:13 Kulturhistorisk inventering av Vilhelmina kyrkogård, 2024
Henrik Ylikoski
- 2025:14 Arkeologiska undersökningar av medeltida agrar bebyggelse i Jämtlands län. Ett kunskapsunderlag
Kristina Jonsson
- 2025:15 Arkeologiska undersökningar av odlingslämningar i Jämtlands län. Ett kunskapsunderlag
Kristina Jonsson
- 2025:16 Mattmar kyrka. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Victoria Bly
- 2025:17 Kulturmiljöutredning centrala Åsbygden, 2025
Kristina Jonsson och Henrik Ylikoski
- 2025:18 Mora sten och kungsäng – ”en särdeles flärdlös exposition av ett antal stenar”
Mathias Bäck, Kristina Jonsson, Marta Lindeberg och Alexandra Sanmark

- 2025:19 Historiskt fiske i Jämtlands län. Rapport över inledande dokumentationsprojekt 2024
Anders Hansson och Kristina Jonsson
- 2025:20 Flottningslämningar i Fejman
Anna Engman och Kristina Jonsson
- 2025:21 Marby kyrka. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Henrik Ylikoski
- 2025:22 Medstugan. Utvändiga åtgärder, 2025
Henrik Ylikoski
- 2025:23 Flottningslämningar i Syndan
Terese Olofsson
- 2025:24 Arkeologisk utredning inför kraftledningsbygge i Järpen
Annabell Fogelberg
- 2025:25 Ajaureforsen-Dikanäs. Arkeologisk utredning 2025 inför utökning av kraftnätet
Terese Olofsson
- 2025:26 Långsele. Inventering av kulturhistorisk järnvägsmiljö
Björn Olofsson och Henrik Ylikoski
- 2025:27 Hoting-Svanabyrn. Arkeologisk utredning 2025 inför ny kraftledning
Terese Olofsson
- 2025:28 Kolåsens kapell. Utvändig restaurering, 2025
Henrik Ylikoski
- 2025:29 Arkeologisk utredning steg 1 inom militärt övningsområde i Hågesta
Annabell Fogelberg